

PSYKOLOGI – HYBRID ELLER KERNEVIDENSKAB?

*Professor Jens Mammen
Psykologisk Institut, Aarhus Universitet*

Anledningen til denne indflytningskonference er som bekendt, at Psykologisk Institut rent fysisk og korporligt ved årsskiftet 2003/2004 er flyttet fra naboskabet til Psykiatrisk Hospital til naboskabet med de tre fag, vi er i fakultet med, nemlig Økonomi, Jura og Statskundskab. Organisatorisk er der ikke sket nogen forandring, i den anledning. Vi har siden kort tid efter, at Psykologisk Institut i 1968 blev oprettet ved Aarhus Universitet, haft tilknytning til Det Samfundsvidenskabelige Fakultet. Jeg tror ikke, at der lå nogen dybere videnskabsteoretiske grunde bag dette valg. Men det har vist sig såre praktisk og uden tvivl været til stor gavn for instituttet. Vi har haft glæde af den gode balance, der har været på fakultet mellem integration og autonomi, først med fagrådsstrukturen, siden med fakultetets praktiske udmøntning af universitetsloven. Det har også været en fordel, at man i fakultetet kendte til en dobbelt forpligtelse over for en videnskab og en profession, som det f.eks. er tilfældet på Jura. At vi derimod geografisk i sin tid blev placeret først på og siden hen ved siden af Psykiatrisk Hospital, var nok delvis begrundet i nogle praktiske og økonomiske overvejelser, men det spillede også en rolle, at man fra universitetets side, og såmænd også fra vores egen, så et nært slægtskab mellem Psykologi og Psykiatri.

Men flytningen har også betydet, at vi mentalt er kommet nærmere på de tre andre fag i vores fakultet. I hvert fald i universitetspolitisk sammenhæng. Vi ser simpelthen mere til hinanden på ledelsesplanet, nu hvor vi bare skal over krydset mellem Ringgaden og Randersvej. Den nye universitetslov og dens konsekvenser, herunder udviklingskontrakten, tvinger os også mere i armene på hinanden, hvis jeg må sige det på den måde. Senest har vi således i fællesskab skullet formulere et forskningsmæssigt satsningsområde, som blev ”Globalisering”, og vi skal sammen designe en ny fælles kandidatuddannelse, ”cand.soc.”.

Der er derfor god grund til at overveje, hvad vi egentlig har til fælles rent fagligt, og hvilket forskningsmæssigt og uddannelsesmæssigt samarbejde, der kan etableres i fakultetet med Psykologi som en part. For os på Psykologi er det samtidig en refleksion over vores faglige identitet, hvilket ganske vist er en sport, vi har dyrket med stor iver, så langt jeg kan huske, men måske kan vi alligevel nu få en ny vinkel på den.

Det første spørgsmål, der rejser sig, er vel helt naturligt, om Psykologi er en samfundsvidenskab. Jeg kan godt med det samme røbe, at mit eget svar er nej. Dog må jeg straks modificere dette nej til, at Psykologi i hvert fald også er både en humanvidenskab og en naturvidenskab, eller måske ved at være det hele er ingen af delene. Og her taler jeg ikke bare om Psykologi i Århus, men også om Psykologi internationalt. Det vil nok være rigtigere at sige, at Psykologi har stor affinitet til Samfundsvidenskab, ligesom den har det til Humanvidenskab og Naturvidenskab.

Lad mig prøve efter bedste evne at sammenholde Psykologi med de tre fag Økonomi, Jura og Statskundskab, som jeg ikke er i tvivl om er samfundsvidenskaber. ”Efter bedste evne”, fordi jeg ikke er fagkyndig inden for de tre andre fag.

Umiddelbart betragtet kan Psykologi godt fremtræde som en samfundsvidenskab. Der er ingen tvivl om, at mennesket er et samfundsmæssigt væsen, at det kun kan udfolde sine artsspecifikke egenskaber i et samfund, og at det i hele sin biologiske indretning lige fra fødslen er tunet ind på at tilegne sig en samfundsmæssig orden, en moral, et sprog, en samfundsmæssig rationalitet osv. Det viser en lang række nyere undersøgelser af små børn. Vor naturlige plads er i samfundet, ingen tvivl om det. At vi skulle fødes som små uafhængige og egoistiske væsener, der af nød eller opportunisme indgår en social kontrakt, er der næppe mange seriøse forskere, der mener mere. Formentlig kan vi ikke engang forstå de højere primater ud fra en sådan tankegang, som det er argumenteret bl.a. af forskere her på instituttet.

Men at mennesket har en samfundsmæssig natur, gør ikke uden videre en psykologi om mennesker til en samfundsvidenskab. Lad mig foretage det vovestykke at sige noget om, hvorfor jeg mener, at de tre andre fag på fakultetet er samfundsvidenskaber, og derefter vende tilbage til Psykologi og måle dette fag med resultatet af analysen.

Lad mig starte med *Økonomi*. Ifølge mit leksikon (Gyldendal, 2002) er økonomi videnskaben om at økonomisere med, prioritere og anvende den enkeltes og samfundets begrænsede ressourcer. Det er nok ikke helt forkert. Men det er tydeligvis ikke nogen specielt god definition. For det første forklares begrebet Økonomi med henvisning til ”at økonomisere”, og så er vi vel lige vidt, eller på cirkularitetens og tautologiens sikre grund. Dernæst er definitionen for inklusiv. Før i tiden var det godt at økonomisere med sine bildæk ved at bytte rundt på dem, når man havde kørt cirka det halve af deres levetid. Men denne praktiske know how er næppe i sig selv en del af den økonomiske videnskab. Mange prioriteringer foretages vel også af mere teknisk-praktiske grunde end af økonomiske, selv om økonomien selvfølgelig er medspiller. Man behøver vist ikke at være marxist for at se, at der i leksikondefinitionen mangler en henvisning til markedet og til bytteforhold og dermed til den almene værdiækviva-

lent, nemlig pengene. Økonomi interesserer sig for en lang række udvekslinger mellem mennesker og mellem mennesker og ting. Men det er vel til syvende og sidst det kvantitative aspekt ved disse udvekslinger, som udtrykkes i og bæres af pengene, der er kernen i den økonomiske videnskab til forskel fra de juridiske aspekter og de magtmæssige og politiske aspekter, der er til stede i de samme konkrete udvekslinger, for ikke at tale om de konkrete og praktiske behov, der ligger bag udvekslingerne, f.eks. i de enkelte husholdningers forbrug.

Økonomi interesserer sig for et *almene* aspekt ved *konkrete* udvekslinger mellem mennesker, som de foregår og kan iagttages i samfundet. Men det almene aspekt er til at få øje på, er til at abstrahere eller analysere ud af de konkrete sammenhænge, fordi det allerede har sit *specifikke* udtryk i pengene og i alle de finansielle institutioner. Fagets specifikke abstraktion er så at sige konkretiseret, har et korpus, der kan påpeges og til en vis grad også tages og føles på. Man kan jo bare åbne sin pung og tage den almene værdiækvivalents fysiske manifestation op og give til damen i kantine. Virkeligheden har allerede selv foretaget sin abstraktion for den økonomiske videnskab, og denne abstraktion er samfundsmæssig og er historisk knyttet til opkomsten af markedet. Økonomerne har det let. Deres genstand ligger derude, er konkret, almen og specifik, og samfundsmæssig tillige. Det er bare at gribe den. At de så sikkert er uenige om den nærmere forståelse af og styring af denne genstand, er en anden sag. Ellers ville det sikkert også være for kedeligt. Både identiteten og underholdningen er sikret.

Ligesådan med *Jura*. Den beskæftiger sig også med udvekslinger og relationer mellem mennesker indbyrdes og mellem mennesker og ting. Ofte helt de samme som dem, økonomerne interesserer sig for. I det konkrete er der et stort overlap. Men juristerne interesserer sig for det retslige aspekt ved disse relationer og udvekslinger. I parentes bemærket springer jeg leksikondefinitionen over. Den er helt cirkulær. Men hvad er så det retslige aspekt? Hvordan abstraheres eller analyseres det ud af mangfoldigheden i de menneskelige relationer? Her er vi så heldige, at også denne abstraktion allerede er foretaget af virkeligheden før den juridiske videnskab. Vi har de nedskrevne love givet af magthaverne, og vi har retslige instanser, dommere og domstole, som i historiens løb har haft mange forskellige udformninger og magtbaser, men som trods alt kan identificeres. Juraen har bestemt også et *specifikt* korpus, der bærer og identificerer det *almene* aspekt, som den interesserer sig for i de *konkrete* forhold i samfundet. I og med at lovene og de retslige instanser er samfundsmæssige institutioner med en konkret historie, er der heller ikke nogen tvivl om, at Jura er en samfundsvidenskab. Juristerne har det lige så let som økonomerne. Samfundet har selv gjort hele forarbejdet.

Jeg har ganske vist hørt, at nogle jurister mener, at Jura ikke er en egentlig samfundsvidenskab, fordi den ikke har samfundet som empirisk genstand. Det overlader den til retssociologi, kriminologi, retshistorie, retslære osv. Den egentlige Jura beskæftiger sig med gældende ret og er dogmatisk og hermeneutisk, hvilket bringer den mere i familie med teologi og humaniora. Men der findes også folk, der tilsvarende og med god ret mener, at matematik ikke er naturvidenskabelig, men en filosofisk og dogmatisk videnskab, og altså nærmest skulle dele skæbne med juraen. Jeg er selv noget fascineret af både matematik og jura og kan godt se lighederne. Men uanset denne diskussion tror jeg ikke, at juristernes identitet, som den er forankret i de samfundsmæssige retslige institutioner, bliver rystet.

Endelig er der så *Statskundskab*. Så vidt jeg har forstået et fag, der historisk har fokuseret på den statslige organisering og magtudøvelse, men efterhånden mere og mere beskæftiger sig med den politiske magt i al almindelighed og med de demokratiske beslutningsprocesser på alle niveauer. Igen er det klart, at de konkrete forhold mellem mennesker, som statskundskaben interesserer sig for, i høj grad lapper ind over, hvad økonomerne og juristerne interesserer sig for. De økonomiske, juridiske og politiske aspekter er tæt flettet sammen i en lang række konkrete forhold. Den politiske magt udfolder sig inden for de økonomiske og juridiske rammer (som hovedtilfælde i hvert fald), og den bruger økonomi og jura som redskab. Igen er faget Statskundskab dog hjulpet af, at den politiske magt i høj grad er institutionelt forankret, ikke bare i statsapparatet, amter og kommuner, men også i andre politiske organer og organisationer. Den politiske magt har altså også sit korpus, sine specifikke, konkrete og håndgribelige udtryk, der forankrer det almene politiske aspekt i vores samkvem i noget identificerbart. Den politiske magt er allerede krystalliseret i sine institutioner, og lige til at gribe for faget, der dermed har en genvej til at definere sin almene genstand.

I det omfang Statskundskab bevæger sig i retning af en almen sociologi, der ikke nødvendigvis tager udgangspunkt i de politiske institutioner, har vi måske en anden situation. Men det vil jeg lade ligge her. Jeg mangler tilstrækkelig indsigt i faget til at vove mig længere ud, end jeg allerede har gjort.

For at opsummere gælder det for både Økonomi, Jura og Statskundskab, at de beskæftiger sig med *almene* forhold, momenter eller aspekter ved de *konkrete* empirisk foreliggende relationer mellem mennesker, og mellem mennesker og ting, i vores samfund, og at de kan forankre disse almene forhold i nogle særegne samfundsmæssige og historiske dannelser eller institutioner, der gør fagene *specifikke* og holder dem ude fra hinanden på det analytiske plan, selv om de mødes overalt i det konkrete. Fagene lever op til krav om almenhed, konkrethed og specifitet (Mammen, 1983, kapitel 1). Desuden er de åbenlyst samfundsvidenskaber, hvis vi lige sætter diskussionen om Juras mulige dogmatiske grundlag som en normativ videnskab i parentes.

Hvordan forholder det sig så med *Psykologi*? Det er klart, at Psykologi, ligesom Økonomi, Jura og Statskundskab beskæftiger sig med de konkrete forhold mellem mennesker, og mellem mennesker og ting, i vores samfund, og derfor i høj grad deler det konkrete materiale med de tre andre fag. Men hvad for et særligt alment aspekt eller moment ved disse forhold er det så Psykologi fokuserer på? Og har dette aspekt eller moment sine egne og specifikke aftryk i samfundets dannelser og institutioner, som aspektet eller momentet kan forankres i? Det er ikke så lette spørgsmål at besvare.

Umiddelbart kunne man måske foreslå, at det, Psykologi tog sig af, var hvad man kunne kalde det subjektive moment i de forhold, vi indgår i. Altså alt det, der bliver tilovers, når Økonomi, Jura og Statskundskab har taget deres del. Hvordan forholder vi os så hver for sig til de bånd eller rammer for vores virksomhed, der sættes af de økonomiske, juridiske og politiske realiteter? Her er jo et stort spillerum. I nogle tilfælde udfolder vi vores virksomhed sådan, at det subjektive moment bliver meget synligt, og vi simpelt ikke er til at have gående rundt i samfundet. Her har vi faktisk samfundsmæssige institutioner til at tage sig af os. Vi har hele straffesystemet, fængsler osv., og vi har de psykiatriske institutioner. Vi har også videnskaber, der har taget deres udgangspunkt i disse ekstreme udgaver af det subjektive, kriminologien og psykiatrien, og de er tilsvarende rimeligt veldefinerede. Men disse videnskaber regnes normalt ikke med til Psykologien, selv om de er tæt forbundet med den. Så det er ikke her, at psykologien i givet fald kunne hente sin identitet som en samfundsvidenskab.

I øvrigt ligger grænsen mellem, hvad der falder ind under Økonomi, Jura og Statskundskab på den ene side, og den subjektivitet, der så at sige falder uden for, ikke fast. Alle tre fag er nødt til at have en implicit eller eksplicit teori om det subjektive. I Økonomi må man således have en forestilling om den enkelte økonomiske agents rationalitet. At den i høj grad kan anfægtes, og netop fra psykologisk side, demonstreres f.eks. af, at Nobelprisen i Økonomi for 2002 faktisk blev tildelt en psykolog, Daniel Kahneman, der har påvist en række mønstre i økonomisk adfærd, der ikke svarer til klassiske rationalitetsantagelser. Jeg har faktisk lige hørt ham holde indledningsforelæsningsrelæsningen til den 28. internationale psykologi-kongres i Beijing, den 8. til 13. august, 2004 (Kahneman, 2004), om kognitive illusioner. Han var i øvrigt i forvejen en af mine helte ved at have sagt noget klogt om forholdet mellem partikulære genstande og deres egenskaber (Kahneman, Treisman & Gibbs, 1992), et emne, som min kollega Peter Krøjgaard og jeg arbejder med, men det er en anden sag.

I Jura er man også nødt til at have nogle forestillinger om f.eks. vidners troværdighed. At de også i høj grad kan anfægtes, viser megen nyere forskning, f.eks. vedr. børn som vidner, hvor vi faktisk også har bidraget her på Psykologisk Institut. Så sent som

i fredags forsvarede Yvonne Thomsen således sin ph.d.-grad med en forelæsning om dette emne, og en af bedømmelsesudvalgets medlemmer var faktisk en jurist, nemlig professor Eva Schmidt fra Københavns Universitet.

Jeg ved ikke, om vi har bidraget tilsvarende til Statskundskab. Men da der er vedholdende, men ganske vist ubekræftede, forlydender om, at op imod 40% af alle topledere i både det private og i det offentlige og i det politiske system er psykopater, skulle der være nok at tage fat på.

Men uanset, hvor megen gavn Psykologi således kan gøre som støtte for samfundsvidenskaberne, ved så at sige at øse op af det residual af subjektivitet, som samfundsvidenskaberne har ladet ligge, så gør det ikke Psykologi til en samfundsvidenskab og giver i øvrigt ikke faget en selvstændig identitet, der kan måle sig med de samfundsvidenskabelige fags.

Men hvorfra henter faget Psykologi da sin identitet? Inden jeg forsøger et mere direkte svar, kunne det være interessant at se, om Psykologis forhold til samfundsvidenskaberne også genfindes i fagets forhold til natur- og humanvidenskaberne. Det mener jeg faktisk, at det gør. Hvis vi starter med *humanvidenskaberne*, er det klart, at de beskæftiger sig med udtryk for det subjektive, ligesom Psykologi. Men hver gang det subjektive indeholder et moment, der så at sige objektiverer sig og derved bliver identificerbart, bliver det kapret af en humanvidenskab, der ikke er Psykologi. Sprogvidenskab er f.eks. ikke Psykologi, selv om Psykologi også her har etableret sig som hjælpevidenskab og f.eks. prøver at forstå børns sprogtilegnelse. Men hver gang man finder en robust lovmæssighed, ryger den så at sige over i sprogvidenskaben. F.eks. er de kognitive økonomiprincipper, dovenskab på dansk, for længst annekteret af selve sprogvidenskaben som dens egen forklaring af træk ved den sproghistoriske udvikling. Andre objektiveringer af vores subjektivitet og følelser i musik, litteratur, kunst, arkitektur osv. er sat i system af de æstetiske videnskaber, som for længst har sagt tak for hjælpen, selv om der stadig er en lille niche tilbage for litteraturtilegnelse osv.

Psykologien må leve med, at dens genstandsfelt, hvad enten vi bestemmer det som det subjektive eller på anden vis, som jeg kommer tilbage til, har været her i umindelige tider og har sat sine spor i hele vores kultur og alle dens produkter, tekniske, æstetiske, organisatoriske osv., og alt hvad der kan systematiseres af disse produkter, er allerede blevet snuppet af andre videnskaber. Selv en oplagt sag for Psykologi, nemlig den enkeltes tilegnelse af samfundsmæssigheden og kulturen og alle de dertil nødvendige færdigheder, har fået sit institutionelle udtryk i skole- og uddannelsessystemet, og dette gebet har pædagogikken så ranet til sig.

I forhold til naturvidenskab, biologi og sundhedsvidenskab genfinder vi noget af det samme mønster. Det er oplagt, at en afgørende del af det objektive grundlag for vores subjektivitet findes i vores krop og frem for alt i hjernen. Studiet af hjernens opbygning og funktion kan hjælpe psykologien til at forankre og forklare mange af de særegenheder, der viser sig i vores måde at forholde os til verden på, hvad vi lægger mærke til, hvad vi glemmer, hvad vi husker og hvordan. Men psykologer er ikke hjerneforskere. Det er andre fagfolk, der behersker de metoder, der er nødvendige for at afdække selve mekanismerne i hjernen. Vi kan måske redegøre for, hvilke livsopgaver hjernen nødvendigvis må hjælpe os med at løse, hvad dens funktion som et organ for vores livsførelse er, men mekanismerne bag disse funktioner kan vi ikke selv afdække. Dertil kan vi få hjælp af hjerneforskerne, der til gengæld kan få hjælp af os, der kan forklare dem, hvilke opgaver hjernen skal løse, hvilken logik den skal realisere. Her er der nok efterhånden tale om et ligeværdigt samarbejde, men også samtidig et tværvideenskabeligt felt, der ikke i sig selv kan give psykologien identitet.

I forhold til sundhedsvidenskab har psykologien i de senere år skabt sig en stærk platform, bl.a. gennem, hvad der meget nærliggende er kaldt sundhedspsykologi. Noget af det man her er opmærksom på, er hvordan hele patienternes livssituation, deres forhold til det behandlende personale, deres personlighed m.m. har stor indflydelse på sygdoms- og helbredelsesforløb. Man taler her bl.a. om de såkaldte "bløde værdier" i sundhedssystemet. Der er ingen tvivl om, at psykologien gør en stor og særdeles gavnlig indsats i disse sammenhænge. Men igen klart i et tværvideenskabeligt samarbejde, der ikke i sig selv er særligt identitetsgivende.

I mørkere stunder kan man forfalde til at anskue en stor del af psykologiens identitet som bestående i at være vandbærer for stjernerne. Uundværlige, javel! Men det er sjældent, at vi kommer på podiet som Daniel Kahneman, og han kørte jo heller ikke for vores eget hold, men for Økonomis.

Der er dog et felt, hvor Psykologien har etableret sig med en stærk faglig identitet, og det er den kliniske psykologi. Vi tager os af en stor del af de tilfælde, hvor subjektiviteten har taget magten lidt for meget fra os, men hvor vi trods alt ikke er modne til psykiatrien, hvilket i praksis vil sige skal have piller. Vi har så at sige de lettere tilfælde, og meget af psykologiens identitet hænger på dette, også i den almindelige forståelse i befolkningen. Den klinisk psykologiske praksis har også sin institutionalisering, som er afgørende for dens identitet. Der er en autorisation, der er brugernumre hos sygesikringen, der er beskyttelse af psykologtitlen, der er et nævn, der kan fratage en autorisationen. Men denne samfundsmæssige forankring af den faglige identitet opretholdes ikke uden kamp. Der er fra den ene side et stort såkaldt gråt marked af psykoterapi. Og fra den anden side er der en stigende anvendelse af psykologiske metoder i lægelig sammenhæng, og sågar i den kirkelige sjælesorg. I en sådan situation

er det hele tiden nødvendigt at argumentere for sit samfundsmæssige monopol ud fra sine videnskabelige kvalifikationer, som ikke altid er indlysende for omverden. Her tror jeg, at f.eks. juristerne har det nemmere.

På den baggrund, jeg her har ridset op, tegner der sig et billede af Psykologi som en hybrid videnskab, en videnskab, som næsten kun kan trives i et samarbejde med andre videnskaber, der har taget sig af de mere objektive manifestationer af den subjektivitet, som vi arbejder med. Dette billede understøttes i nogen grad, hvis man for at få et overblik over faget Psykologi går til et nyligt udgivet dansk psykologisk leksikon, nemlig *Gads Psykologileksikon* (Bjerg, 2004). Det helt dominerende indtryk er her, at psykologien er et broget kludetæppe, ganske vist med mange flotte farver. Der er næppe det fænomen i verden, som man ikke kan sætte ”psykologi” efter eller ”psykologisk” foran. Der er som om ”psykologisk” er et relevant adjektiv eller moment for næsten hvad som helst, det være sig trafik eller sport, seksualitet eller alkoholisme. Og det er jo fint, at vi har ambitioner om at tage os af hvad som helst.

Emnet blev taget op på vores netop overståede dialogkonference, hvor vi diskuterede vores selvevalueringsrapport med et eksternt panel. En af paneldeltagerne bebrejdede os, at vi i evalueringsrapporten havde skrevet, at Psykologiens genstand var ”psyken”. Hvis kritikken gik på, at vi ikke havde defineret dette almene begreb godt nok, var kritikken naturligvis helt berettiget. I stedet blev der holdt en definition op, som var paneldeltagerens oversættelse af nogle krav, der er formuleret af et europæisk samarbejde i EU-regi om fælles europæiske standarder for psykologiuddannelsernes indhold, de såkaldte Leonardo-krav (se www.Europsych.org). De lyder sådan:

”Psykologi er en kardinal videnskab, fordi den beskæftiger sig med ethvert aspekt af menneskelig stræben. Psykologi er relateret til alle facetter af personers adfærd, for eksempel deres interaktion med de fysiske omgivelser, tænkning, og griber ind i nye forestillinger, og social interaktion. Den beskæftiger sig med almene spørgsmål om hvad der forårsager personers aktivitet, så vel som med problemer hos individer, grupper og sociale systemer. På samme tid er den relevant i forhold til spørgsmål i hverdagslivet – skolegang, arbejde, fritid, kreativitet og selvudvikling. Det vil sige, at psykologi handler om den rige variation af tankeprocesser, personlighed og aktivitet som karakteriserer menneskelige virksomhed og udvikling i samfund, inklusive problem adfærd.”

Når jeg er færdig med at tørre øjnene, kan jeg se store perspektiver i denne definition. F.eks. må psykologi omfatte alle samfundsvidenskaberne, der herefter bliver specialdiscipliner under psykologien. Det minder mig lidt om min studietid i København, hvor der var udviklet en såkaldt fænomenologisk emnelære, ifølge hvilken enhver beskrivelse af verden samtidig var en beskrivelse af bevidstheden, og omvendt. Hvis

man beskrev hele verden en gang til, og kaldte det for ”emner”, var det blevet til psykologi.

Så foretrækker jeg alligevel definitionen, der siger, at Psykologiens genstand er psyken. Den har jeg også en chance for at kunne huske.

Lad mig vende lidt tilbage til kludetæppet, som det f.eks. fremtræder i det psykologiske leksikon. Det er naturligvis ikke leksikonets fejl, at psykologien fremtræder sådan. Leksikonets opgave er at fremstille psykologien, som den faktisk forefindes, og det gør det godt. Med nogen anstrengelse kan man imidlertid godt se en vis systematik eller orden i leksikonets emner. Der er mange artikler om bestemte afgrænsede psykologiske funktioner, perception, hukommelse, emotioner osv. Men derudover er det klart, at en stor del af systematikken så at sige er importeret. Den afspejler i høj grad en systematik, der ligger uden for psykologien selv, nemlig dels i feltet af videnskaber, som psykologien læner sig op ad, som det f.eks. er tilfældet for neuropsykologien, og dels i opdelingen af samfundet i sektorer. Det sidste er klart i f.eks. pædagogisk psykologi og arbejds- og organisationspsykologi, der henholdsvis retter sig mod uddannelsessystemet og arbejdslivet.

Der er ikke noget at sige til, at der både nu og gennem tiderne har lydt mange beklagelser over psykologiens såkaldte krise, over dens fragmentation, isolationen mellem dens forskellige dele og discipliner, dens manglende stærke teorier, der kan samle erfaringerne i en kumuleret viden og muliggøre generalisering til tilfælde, som ikke er blevet særskilt empirisk undersøgt (Bertelsen, 2002). osv. osv. En historisk modbevægelse til denne opportunistiske opsplitning af psykologien, af dens tilbøjelighed til at ville tjene alt for mange herrer, har været et forsøg på at opbygge den på et fast eksperimentelt grundlag efter naturvidenskabeligt forbillede. Men det har til gengæld i en vis grad adskilt den fra sine samfundsmæssige og praktiske anvendelser, og har heller ikke resulteret i en sammenhængende teoridannelse. Psykologien har mange specialteorier om specialtilfælde, der ofte er etableret under velkontrollerede laboratoriebetingelser. Men den savner store sammenhængende teorier, der forbinder disse specialtilfælde, og som kan anvendes effektivt uden for de kontrollerede laboratorie-sammenhænge. Som bekendt er intet så praktisk som en god teori.

Denne tingenes tilstand var udgangspunkt for et specialnummer af vores lokale tidskrift *Bulletin fra Forum for Antropologisk Psykologi* i 2002. Efter en kort introduktion af Preben Bertelsen om ”state of the art” (Bertelsen, 2002) fulgte den lange såkaldte target-artikel forfattet af Dan Robinson, der også holder foredrag i morgen her på vores conference. Titlen var ”The renewal of ’Psychological’ psychology” (Robinson, 2002a). Herefter fulgte en lang række kommenterende artikler af danske og udenlandske psykologer, og endelig afsluttedes nummeret med Dan Robinsons replik.

Robinsons pointe var meget kort refereret, at psykologiens manglende sammenhæng skyldtes, at den ikke i tilstrækkelig grad respekterede og inddrog, at mennesket var et moralsk, politisk, æstetisk og åndeligt væsen, men at det derimod i traditionel psykologi var blevet reduceret til en sum af adskilte funktioner eller ligefrem mekanismer ud fra et misforstået naturvidenskabeligt ideal, der byggede på, at enkeltdele kunne undersøges hver for sig og bagefter bygges sammen til en meningsfuld helhed. Det havde han såmænd ret i, i hvert fald for store dele af main stream teoretisk og eksperimentel psykologi. Problemet var imidlertid, at han ikke anviste anden vej end at begynde forfra og fundere psykologien i de nævnte bestemmelser af mennesket som moralsk, politisk, æstetisk og åndeligt, hvilket i hans forståelse ville befri psykologien fra mekanistisk reduktion og opsplitting, fra naturvidenskabelig omklamring, og igen gøre psykologien psykologisk.

Min egen kritik af dette i min kommentar til Robinson (Mammen, 2002) gik på, at en respekt for alle disse egenskaber hos mennesket er et ufravigeligt og nødvendigt krav til enhver psykologi, men at de på ingen måde kan være tilstrækkelige. Hvis man nøjes med disse bestemmelser, vil man blot reproducere den forståelse af mennesket, som vi i forvejen har i andre etablerede videnskaber, i kunstneriske udtryk og i vores udmærkede og gennemprøvede common sense, og for Robinson tydeligvis også i religion. Psykologien ville på denne måde sige dybe og nyttige sandheder om mennesket, de ville bare ikke være nye, men trivielle, og psykologerne kunne højst gøre sig fortjent som redaktører af samleværker, hvor de fleste af pengene skulle sendes videre til de originale ophavsmænd. Der ville være tale om lånte fjer. Hvis ikke psykologien udvikler sine egne begreber og metoder, er den overladt til et parasitært forhold til eksisterende viden og common sense.

Andre kritikere var inde på det samme (fx Engelsted, 2002). Psykologien skal ikke kun være psykologisk, den skal også gerne være videnskabelig. Robinsons svar (Robinson, 2002b) tydede ikke på, at han helt havde forstået pointen, så jeg er lidt spændt på at høre ham i morgen.

Men er det overhovedet muligt at foretage en positiv definition af, hvad psykologi handler om? Ud fra det ovenstående kunne det lyde, som om den er et slags residual, der er tilbage, når alle de andre videnskaber har taget deres andel af menneskets væren-i-verden. Ikke fordi denne mere negative definition nødvendigvis er et stort problem. Der er stadig rigeligt at tage af, og vi gør det i vidt omfang og med en vis succes. Der kan stadig siges meget fornuftigt om vores følelsesliv, vores hukommelse, vores værdier, vores drømme og fantasier og meget andet, som stadig er relativt jomfrueligt land, og det er som sagt ikke svært at komme i dialog med andre videnskaber, der grænser op med mere opdyrkede landstykker.

Et andet synspunkt, man støder på, og som måske gemmer sig i de netop citerede Leonardo-krav, er at psykologien beskæftiger sig med menneskets totalitet, med den måde, hvorpå alle de videnskabelige bestemmelser af mennesket mødes og skærer hinanden i det enkelte individ. På den måde bliver psykologien en slags syntesevidenskab, der i forståelsen af det enkelte menneske ikke fokuserer på den enkelte videnskabs tilgang, men netop på helheden. Psykologien påtager sig på denne måde også at være en slags brobygger mellem f.eks. de biologiske bestemmelser af mennesket ud fra dets fysiologiske indretning og de samfundsmæssige bestemmelser, f.eks. ud fra vores forhold til normer og krav, og de mere humanistiske bestemmelser, f.eks. ud fra vores evne til aflæsning og tolkning af meningsbærende strukturer i kulturen, sprog m.v.

En sådan teoretisk syntese og brobygning kan der jo være god brug for, også for at mindske eller fjerne den kløft mellem naturforståelse og kulturforståelse, som vi alle går rundt med i dag. Det er bare ikke nogen let opgave. Det er, som om det ikke er nok at bringe forståelserne sammen. Der mangler et helt nyt synspunkt, en slags kopernikansk vending for at få natur, samfund og kultur bragt på samme formel. Måske ligger nøglen i en avanceret udviklingslære. Det er i hvert fald en kendsgerning, at samfund og kultur er vokset ud af naturen, og at mennesket er et højtudviklet dyr, og at der må være nogle overgange her, som kan forstås videnskabeligt. Hvis vi en dag kommer så langt, og det vil jeg slet ikke udelukke – vi er faktisk kommet et godt stykke - (se fx Engelsted, 2002), tror jeg dog nok, at totalitetstanken igen opgives og erstattes af den indsigt i nogle nye grundbegreber, som projektet har kastet af sig. Det andet er simpelt hen for ambitiøst.

Som antydnet vil jeg ikke udelukke, at en videnskabelige forståelse af overgangene fra de simple dyriske livsformer til de mere avancerede og til sidst til den menneskelige livsform er inden for rækkevidde. Men det er en længere historie, som jeg derfor ikke kan komme ind på i dag. Den har mange af mine kolleger også hørt i forvejen, og der kommer heller ikke så meget ud af at trække veksler på fremtiden i vores aktuelle problemstilling, som jo handler om psykologiens identitet og relationer til de andre videnskaber her og nu.

Totalitetstanken er imidlertid ikke først og fremmest en teoretisk ambition. Den er snarere en mere empirisk og praktisk ambition, hvilket Leonardo-kravene vel også fortæller. Psykologien kan bygge bro mellem forskellige videnskabelige bestemmelser af det enkelte menneske ved at studere deres faktiske empiriske korrelationer. F.eks. kan vi undersøge de faktisk empiriske sammenhænge mellem forskellige somatiske indikatorer for sygdom og sundhed, og så en række mål for vores holdninger, personlighed m.v., som de kan afdækkes gennem diverse tests eller spørgeskemaer. Det kommer der megen nyttig forskning ud af, som kan være med til at hjælpe folk til

mere sundhed og mindre sygdom. Hvor meget det bidrager til den teoretiske syntese, er straks vanskeligere at afgøre. Men man kan jo ikke få alt.

Som man måske kan høre, har jeg et lidt dobbeltbundet forhold til mit fag. På den ene side er Psykologien næsten pr. natur tværvideenskabelig, ambitiøs og på mange måder praktisk succesfuld. Vi ved faktisk en hel del om perception, hukommelse, tænkning, følelser, personlighedsudvikling, børns udvikling, eksistentielle problemer og kriser, læreprocesser og vores muligheder for at leve op til arbejdslivets krav. Mange psykologer har også en rimelig god indsigt i andre fag, og meget få er, hvad jeg vil kalde fagidioter. Vi er åbne og med god sans for helheder, gode til samarbejde og interesseret i tværvideenskabeligt samarbejde. Vi er ofte rimeligt godt skolet i videnskabelig metode, både kvalitative og kvantitative. Vi er de ideelle partnere i tværvideenskabeligt samarbejde.

På den anden side kan jeg af og til savne de store sammenhængende, stærke og identitetsskabende teorier, som man finder i en del andre videnskaber, først og fremmest selvfølgelig i de naturvidenskabelige. Nogle gange synes jeg, at psykologien bliver rigelig anekdotisk, og det er simpelt ikke til at huske alle disse spredte resultater. Inden for de mere eksakte videnskaber kan man langt lettere hive sin viden op af posen, fordi den har så stor indre sammenhængskraft og består af en meget stor mængde fælles gods for alle udøvere. Det tager simpelt forbandet meget længere tid at forberede sin undervisning i psykologi end i fysik, og jeg kunne forestille mig også længere tid end f.eks. i et gammelt, veletableret og matematiseret fag som økonomi eller et måske endnu ældre fag som jura med et stærkt og sammenhængende begrebs- og tolkningsgrundlag. Her kan jeg godt blive misundelig.

Men disse subjektive brokkerier er naturligvis ikke det afgørende. Mere afgørende er nok, at hvis vi ønsker, at psykologien som videnskab skal blive et mere effektivt redskab i forhold til vores profession, så er der brug for en teoretisk afklaring og udvikling. Og hvis vi vil gøre os håb om ikke blot at være den videnskabelige verdens bedste vandbærere - for det kan vi godt prale med - men at komme med blandt stjernerne, så er vi nødt til finde et bedre og mere præcist teoretisk udgangspunkt, end vi har i dag. Jeg tror faktisk, at vi er godt på vej og har nogle gode bud. Jeg håber, at vores kolleger i de andre fag også vil hjælpe os med det ved at stille de rigtige spørgsmål, nu hvor der ikke er så langt over gaden.

Referencer:

- Bertelsen, P. (2002). Introduction. Århus: *Bulletin fra Forum for Antropologisk Psykologi, Psykologisk Institut, Aarhus Universitet, nr. 11*, p. 5.
- Bjerg, J. (red.) (2004). *Gads Psykologileksikon*. København: Gads Forlag.
- Engelsted, N. (2002). Back to basics. Århus: *Bulletin fra Forum for Antropologisk Psykologi, Psykologisk Institut, Aarhus Universitet, nr. 11*, pp. 44-57.
- Gyldendals Leksikon* (2002). København: Gyldendals Forlag.
- Kahneman, D., Treisman, A. & Gibbs, B. J. (1992). The reviewing of object files: Object-specific integration of information. *Cognitive Psychology*, 24, 175-219.
- Kahneman, D. (2004). A perspective on cognitive illusions. Nobel Laureate Address, 28th. International Congress of Psychology, August 8-13, 2004, Beijing, China.
- Mammen, J. (1983). *Den menneskelige sans. Et essay om psykologiens genstandsområde*. København: Dansk psykologisk Forlag (2. udg. 1989, 3. udg. 1996).
- Mammen, J. (2002). Mapping the subject: The renewal of scientific psychology. Århus: *Bulletin fra Forum for Antropologisk Psykologi, Psykologisk Institut, Aarhus Universitet, nr. 11*, pp. 77-89.
- Robinson, D. J. (2002a). Inventing the subject: The renewal of "psychological" psychology. Århus: *Bulletin fra Forum for Antropologisk Psykologi, Psykologisk Institut, Aarhus Universitet, nr. 11*, pp. 6-26.
- Robinson, D. J. (2002b). Reply to commentaries. Århus: *Bulletin fra Forum for Antropologisk Psykologi, Psykologisk Institut, Aarhus Universitet, nr. 11*, pp. 130-138.